

TÜRÜK

*Uluslararası Dil, Edebiyat
ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*

2018, Yıl:6, Sayı:14

Geliş Tarihi: 11.07.2018

Kabul Tarihi: 21.08.2018

Sayfa:76-87

ISSN: 2147-8872

KAZAK TÜRKÇESİNDE İNSANLAR İÇİN KULLANILAN YAŞA BAĞLI TERİMLER

Dilek Kaplankıran*

Özet

İnsanoğlu canlı ve cansız varlıkları birbirinden ayırma amacıyla çeşitli yollara başvurmakta ve bu yolları belirli bir sistem dâhilinde gerçekleştirmektedir. Ad verme, adlandırma ve terimler dilin özgünlüğünü ve zenginliğini ortaya koyarken bir toplumun kültürü hakkında da insanlara önemli ipuçları vermektedir. Ad verme, adlandırma ve terim yapma konusunda önemli mesafeler kat eden ve zengin söz varlığına sahip olan Kazak Türkçesinde, belirli bir yaşı ya da belirli yaş dönemlerini temsil eden bazı kelimelerin yer aldığı dikkati çekmiş ve bu kelimelerin tespiti yapılmıştır. Farklı kaynaklardan tespiti yapılan bu terimler ele alınarak çeşitli başlıklar altında bir sınıflandırma çalışması hazırlanmış ve terimlerin kapsadığı anlamlara bu çalışmada yer verilmiştir.

Yapılan sınıflandırmada: bebeklik, çocukluk, gençlik, orta yaş ve ihtiyarlık dönemleri için kullanılan terimler; akran olma durumuna göre kullanılan terimler; kişinin yaşının diğerine göre büyük ya da küçük olduğunu belirten terimler; kişinin ilk ya da son doğan evlât olduğunu belirten terimler olmak üzere çeşitli başlıklar yer almıştır. Bu başlıkların altında konuyla ilgili sıralanan söz varlığı, anlam açıklamalarıyla birlikte gösterilmiştir.

Anahtar kelimeler: Kazak Türkçesi, yaş aralıkları, yaşa bağlı terimler, adlandırma, terimler.

* Türkolog, Yunus Emre Enstitüsü-Türkoloji Projesi, Kırgızistan Uluslararası Üniversitesi-Misafir Öğretim Görevlisi, <https://orcid.org/0000-0001-7367-7723>,E-posta:dilekkaplankiran@hotmail.com

AGE-RELATED TERMS USED FOR HUMAN IN KAZAKH TURKISH

Abstract

Mankind is resorting to various means to separate living and non-living beings from each other and realizes these paths within a certain system. Naming, nomenclature, and terms also provide important clues to people about the culture of a society while revealing the originality and richness of its language. In Kazakh Turkish, which has made significant distinctions in naming, nomenclature and terminology, and has rich vocabulary it was noticed that some words representing a certain age or certain age periods took place and these words were detected. A classification study under various headings was prepared by considering these terms which were determined from different sources and the meanings covered by the terms were included in this study.

In the categorization various headings were included as: terms used for babyhood, childhood, youth, middle age and old age; terms used in relation to being a peer; terms that indicate that one's age is older or less than the other; terms indicate that the person was the first or last born. The vocabulary that is listed under these headings is shown with meanings.

Keywords: Kazakh Turkish, age ranges, age-related terms, nomenclature, terms.

Giriş

Ad verme, adlandırma ve terim oluşturma insanoğlunun canlı ve cansız varlıkları birbirinden ayırmak amacıyla başvurduğu yöntemlerdendir. Bu yöntemler belirli bir düzende ve sistemde yapılabilmektedir. Adlandırma ve terim oluşturmada kullanılan bu sistemle dil ve kültürün özgünlüğü-zenginliği ortaya çıkmaktadır. “Yapıları ve anlamları bakımından bir dilin genel kelimelerinden ayrılan terimler, bir dilin kültür ve medeniyet dili olarak gelişmişliğinin temel göstergelerindedir” (Pilav, 2008: 267). Adlandırma ve terimlerin anlamı, yapısı, kurulumu ele alındığında ise topluma özgü olan kültürel değerleri, gelenekleri, yaşam şeklini ve dilin zenginliğini bu söz varlıklarında görebilmek mümkündür.

Zülfikar, terim sözcüğünün Latince “son, sınır” anlamına gelen “terminus” kelimesine benzetilerek derlemek fiilinin eski hâli olan “termek” fiilinden –im ekiyle türetildiğini belirtmiş ve bu terimin Türk Cumhuriyetlerinde ise Rusça kullanımı olan “termin” ifadesiyle karşılandığını dile getirmiştir (Zülfikar, 1991: 20).

Her toplum, kültür değerleri çerçevesinde kendine özgü adlandırma ve terim oluşturma yolunu ve yöntemini belirlemiştir. Türk halkları da çeşitli adlandırmaları-terimleri oluştururken kültürel olarak değer verdikleri öğeleri adlandırma ve terimlerde kullanma yoluna gitmiştir. Bu nedenle Kazak Türkçesi söz varlığında yaşa bağlı kullanılmakta olan terimlerin tespit edilerek ortaya çıkarılması kültürel açıdan da önem taşımaktadır.

Kazak aydınlarının sahip olduğu millî dil anlayışı, onları millî kimlik yaratma maksadına yönlendirmiş ve Kazak Türkçesinde millî terimlerin kullanılmasının bir gereklilik olduğunu

düşündürmüştür. Böylece Kazak aydınlar 20. yüzyılın ilk çeyreğinde Kazak millî terimleri anlayışını ortaya çıkarmıştır. Özellikle Ahmet Baytursunov ve Mağcan Jumabayev bu dönemlerde yazmış oldukları eserleriyle Kazak Türkçesi terimlerinin temelini atmışlardır (Karaman, 2014: 698). Süregelen yıllarda da birçok Kazak aydını bu akımı devam ettirmiştir.

Kazak Türkçesinde Kullanılan Akrabalık ve Yakınlık Terimleri (Kaplankıran, 2017) adlı çalışmanın hazırlanması aşamasında Kazak Türkçesi söz varlığında insanların yaşları, yaş aralıkları ve belirli yaş dönemlerinin belirtilmesiyle ilgili çok sayıda terimin yer aldığı tespit edilmiş ve bu terimlerin anlam kapsamaları ele alınarak bu çalışmada incelenmiştir.

Kazak Türkçesinde yaşa bağlı adlandırmalar sadece insanlara özgü bir durum değildir. Kaplankıran'ın belirttiği gibi "Kazak Türkçesinde hayvanlara ad verilirken hayvanın cinsiyeti ve yaşına özellikle dikkat edilmektedir" (Kaplankıran, Kaplankıran 2017: 222). İnsana özgü terimlerde olduğu gibi hayvana özgü terimlerde de yaş ve yaş aralıklarına göre çeşitli adlandırma ve terimler görülmektedir.

Kazak Türkçesinde 'müşel' On iki hayvanlı Türk takvimine göre insan yaşının belirli devreleri (13, 25, 37...); 'müşel jas' ise her on iki yıldan sonraki yaş (KTTTS, 390) anlamlarına gelmektedir. Biray'ın belirttiği gibi Türk boyları "Zamanı belirlemek için kendilerine has, 12 hayvanlı bir takvim geliştirmişlerdir. Burada her yıla (toplam 12) bir hayvan adı verilmiş ve her 12 yıllık dönem için 'müçe, müçö, müşel, müçöl' terimleri kullanılmıştır." (Biray, 2009: 671).

Kazak Türkçesinde her müşel yaş içinde bulunulan yaşın özelliğini ve önemini bildiren bir anlam taşımaktadır. Kazak Türkleri için On İki Hayvanlı Türk Takvimine göre insan yaşının belirli devreleri ve bu devrelerin ifade ettiği anlamlar şu şekildedir;

On İki Hayvanlı Türk Takvimine Göre İnsan Yaşının Belirli Devreleri

1. **müşel:** 13 jas er jete bastaw: (13. yaş erkeğin büyümeye başladığı yaş).
2. **müşel:** 25 jas jigittik jas: (25. yaş yiğitlik ve delikanlılık yaşı).
3. **müşel:** 37 jas akıl toqtatuw: (37. yaş kemale erilen yaş).
4. **müşel:** 49 jas orta jas: (49. yaş orta yaş).
5. **müşel:** 61 jas orta jas: (61. yaş orta yaş).
6. **müşel:** 73 jas kırttık: (73. yaş ihtiyarlık, yaşlılık yaşı).
7. **müşel:** 85 jas kârilik: (85. yaş ihtiyarlık, yaşlılık yaşı).
8. **müşel:** 97 jas qaljıraw: (97. yaş hâlsiz ve bitkin düşme yaşı).
9. **müşel:** 109 jas şöpşek süyüw: (109. yaş dördüncü kuşaktan torunu sevme yaşı).
10. **müşel:** 121 jas nemene süyüw: (121. yaş beşinci kuşaktan torunu sevme yaşı) (KE 350).

On İki Hayvanlı Türk Takviminde "müşel sayımı 13 yaştan itibaren başlatılır. Şecere uzmanları ve yaşlı Kırgızların verdikleri bilgilere göre çocuğun yaşı on iki yıllık devrede on iki olur. Buna anne karnındaki 9 ay, bir yıl olarak eklenir. Böylece ilk devre olan Çagalık (Bebeklik) müşeli 13 olarak belirlenir. Bu takvimin kullanıldığı topraklarda bir kişi, yaşını

değil, içinde bulunduğu müçeli söyler. Mesela 49 yaşındaki biri, yaşını ‘dördüncü müçel’ şeklinde ifade eder” (Aynakulova’dan aktaran Biray, 2009: 672-673).

İnsanların yaş aralıklarına göre çeşitli adlandırmalar bulunmakta ve bu adlandırmalar *Kazak Esimleri* adlı eserde aşağıdaki şekilde gösterilmektedir (KE 351).

Tablo 1. İnsanların Yaşlarına Bağlı Adlar (KE 351)

Yaş aralığı	Kız için kullanılan adlar	Erkek için kullanılan adlar
1 yaşına kadar	şakalaq, nâreste	
1 yaştan 2 yaşa kadar	kız bala – böpe	ul bala- böbek
2 yaştan 3 yaşına kadar	büldirşin	
3 yaştan 5 yaşına kadar	baldırğan, balawsa	
6 yaştan 7 yaşına kadar	sâbi, balakay	
8 yaştan 12 yaşına kadar	oyın balası, jetkinşek	
13 yaştan 15 yaşına kadar	eresek bala, jas öspirim	
16 yaştan 19 yaşına kadar	boyjetken	bozbala
20 ile 30 yaş arası	kız	jas jigit
30 ile 40 yaş arası	kâri kız, kelinşek	dür jigit, ağa, erkek
40 ile 50 yaş arası	ana, tâte	er tülegi, ot ağası, äke, köke
50 ile 60 yaş arası	sarı kidir äyel	jigit ağası
60 ile 70 yaş arası	qara kempir, apa, äje	qarasakal, ata
70 ile 80 yaş arası	aqburım	aqsakal
80 ile 90 yaş arası	aq ürpek ana	qart, qariya, aq ürpek şal
90 ile 100 yaş arası	selkildek kempir	selkildek şal
100 yaş ve üzeri	keywana	baba

Yaş Durumuna Göre İnsanlar İçin Kullanılan Terimler

1. Bebeklik Dönemi İçin Kullanılan Terimler

äldiy: bk. böpe, böbek (KE 39).

böbek: 1.Memedeki bebek, sabi (KTS 102; KTTTS 68). 2. 1-2 yaş arasındaki bebek (KDMES 273).

böpe: 1. 1-2 yaş aralığındaki kız bebek (KDMES 273). 2. Bebek (KTTTS 72).

bolpış: bk. böpe (KE 59).

bopa: bk. böpe (KE 59).

büldirşin: 1.2-3 yaş arasındaki çocuğa verilen ad (KDMES 273). 2. Küçük çocuk (KTTTS 100).

emşek balası: 1- 1,5 yaş aralığındaki meme emen bebek (KDMES 273).

qızıl şaqa: Yeni doğan sabi (KDMES 275).

qız bala: 1-2 yaş aralığındaki kız çocuk (KE 351).

kişkene: Bebek, sabi (KTTTS 265).

kişkentay: Küçük bebek (KE 129).

kozi: Küçük çocuk (KTS 399).

ködek: bk. sābi (KE 121). Bu sözcük aslında eşek yavrusu anlamına gelmektedir ancak küçük çocuklar için de kullanılmaktadır.

ķulın jas: Körpe, çok küçük (KDMES 274).

ķursak: bk. bala, perzent (KE 156).

külşaşar: Sabi, küçücük çocuk (KE 126).

nāreste: 1.Bebek, sabi, küçük çocuk (KTTTS 399). 2. Bir yaşına kadarki sabi (KDMES 275).

sarı awız balapan: Küçük bebek, sabi (KDMES 275).

sābiy: 1.Bebek, sabi, küçük çocuk (KTTTS 474). 2. Bir yaştan yedi yaşa kadar olan çocuklar (KDMES 275).

şāga: bk.nāreste, perzent (KE 266).

şāka: 1.Henüz yetişmemiş, toy (KTTTS 623). 2. Yeni doğmuş sabi (KDMES 275).

şākalak: Bebek, çāga (KTTTS 623; KDMES 275).

şarana: Yeni doğmuş bebek, nevat (KTTTS 630; KDMES 274).

şiykiökpe: bk. nāreste, perzent (KE 277).

ul bala: 1-2 yaş aralığındaki erkek çocuk (KE 351).

ustar: Yeni doğmuş erkek çocuk, oğul (KE 256).

2. Çocukluk Dönemi İçin Kullanılan Terimler

atustar: Erkek çocuk (KE 35).

bala- şāga: Çoluk çocuk (KTTTS 76).

ķatın-bala: Çoluk-çocuk (KTTTS 302).

bala: 1. Çocuk, bebek. 2. Evlât, nesil (KTTTS 76).

keneş: bk. bala (KE 117).

balaķay: Çocuklar için yavrum anlamında kullanılan söz (KTTTS 76).

baldırġan: 3 - 7 yaş aralığındaki çocuk (KDMES 273); yetişmekte olan çocuk (KTTTS 55).

balawsa: 1.Genç (KDMES 273; KTS 80). 2. 3 yaştan 5 yaşına kadarki çocuk (KE 351).

eke: Kız çocuk, kız kardeş (KE 82).

ersek bala: 13-15 yaş aralığındaki kuşak; yeni yetişmekte olan kuşak (KDMES 274).

erkek bala: Erkek çocuk, oğul (KSMES 279).

jas bala: Okul yaşına kadarki çocuk, kemale ermemiş çocuk (KDMES 274).

köbegen: bk. jas bala (KE 121).

jas öspirim: 10-15 yaş aralığındaki çocuk (KDMES 274).

jaña öspirim: bk. jas öspirim (KTTTS 433).

jetkinşek: 8 - 12 yaş aralığındaki çocuklar (KE 351).

ķaraşık: Ağızlarda, üzerine titrenen çocuk anlamına gelmektedir (KE 140).

ķarinsaw: Büyük karınlı, sevimli çocuk (KE 142).

oyın balası: 8- 12 yaş aralığındaki çocuk (KDMES 275).

perzent: Oğul, çocuk, evlat (KE 200).

ul: 1. Erkek çocuk, oğul (KTTTS 584). 2. Anne babanın soyu nesli (KDMES 286).

ulan- uđlan: Erkek çocuk, ođlan (KE 225).

zada: Oğul, evlât, çocuk (KE 104).

3. Gençlik Dönemi İçin Kullanılan Terimler

balawsa: 1. Genç (KDMES 273; KTS 80). 2. 3 yaştan 5 yaşına kadarki çocuk (KE 351).

balğm jas: Gelişme, büyüme çağı (KDMES 274).

balğm: Olgunlaşma, gelişme, büyüme çağındaki kişi, toy (KDMES 273; KTS 81).

balañ: bk. jas, balğm (KE 47).

balğındık: Gelişme çağları, gençlik çağları (KDMES 273; KTS 81).

balığat: Bulúđ çağında olan, kemale eren kimse (KE 48).

boyjetken: 1. Buluđa ermiş kız, erken yetişmiş kız (KTTTS 68; KDMES 273). 2. 16- 19 yaş aralığındaki genç kız (KE 351).

bozbala: 1. 16- 19 yaş aralığındaki yiğit (KDMES 273) 2. Delikanlı, yiğit (KTTTS 68).

boz: bk. bozbala (KDMES 273).

bozbas: Henüz hiçbir şey bilmeyen, tecrübesiz, genç yiđite verilen ad (KTS 102; KTTTS 68).

bozdađ: Genç yiğit, delikanlı (KTTTS 68; KDMES 273).

bozım: bk. bozdađ (KDMES 273).

ersek: Yetişkin (KTTTS 142).

jap-jas: Kemale ermemiş, çok genç, toy (KDMES 274; KTS 210).

jas jigıt: 20-30 yaş aralığındaki yiğit (KDMES 274).

jas ulan (ören): Yetişkin (KDMES 274).

jas: 1. Yaş 2. Genç, toy (KDMES 274; KTS 215).

jasbuwın: Yeni yetişmekte olan genç kuşak, genç nesil (KE 94).

jaskelen: bk. jasbuwın (KE 94).

jas-jeleñ: Kızlar, delikanlılar, gençler (KTTTS 166).

jastık: Genç yaş, gençlik (KE 94).

jas öspirim: Yeni yetişmekte olan genç kuşak, yeni nesil (KTTTS 433).

jasulan: bk. jetkinşek, jas öspirim (KE 95).

jetken: Kemale eren, yetişkin (KE 98).

jetkinşek: Ergen, genç (KDMES 274).

jigit ağası: Orta yaşlı kişi (KTTTS 195).

jigit: Kemale ermiş erkek, yiğit, delikanlı (KDMES 274).

juban: Genç, genç çocuk, yiğit (KE 100).

kırşın jas: Gençlik dönemi, genç kızlık çağı (KDMES 274).

kırşın: Genç, delikanlı (KTTTS 350).

kırtpış: Olgun delikanlı (KDMES 275).

kız - kırkın: Kızlar (KTTTS 343).

kız: 1. Kız evlât 2. Genç kız (KTTTS 342). 3. Erkeğin sevdiği kız ya da evlenmeyi düşündüğü kız (KSMES 284).

kızalak (ağız.): Ergenlik çağındaki kız (KTTTS 342).

kızday (uwıljıgan) jas: Toyluk, gençlik çağı (KDMES 274).

öndirdey jas: Ergen, yetişkin, gençlik çağı (KDMES 274).

ören: Genç, yetişkin (KE 97).

örim: bk. jasöspirim, jetkinşek (KE 197).

örimdey jas: İnsanın çok genç olduğu, toy olduğu çağ (KDMES 274).

şoğan: Genç kadın, genç gelin (KE 278).

tülek: Genç kuşak, yeni nesil, yetişkin (KDMES 275).

4. Orta Yaş Dönemi İçin Kullanılan Terimler

dür jigit: 30-40 yaş aralığındaki yiğit (KDMES 273).

er tülegi: 40-50 yaş aralığındaki erkek (KDMES 273).

estiyar: 1. Yetişkin 2. İnsanlara sözü geçen, baş kaldıran, yaşı büyük kişi; önder (KDMES 274; KTS 184).

estiyarlık: Yetişkinlik, büyüklük (KDMES 274; KTS 184).

jasamal: Orta yaşlı kimse (KTTTS 166).

jigit ağası: 50-60 yaş aralığındaki erkek (KDMES 274).

jäke: 1. Baba, amca anlamında söylenen bir hitap söz 2. Genel anlamda yaşı büyük adamlar için kullanılan saygı ifadesi (KTTTS 170). Bu söz özellikle Kazakistan'ın güneyi, güneybatısı ve güneydoğusunda kullanılmaktadır (KSMES 280).

käri kız: 30-40 yaş aralığındaki kadınlar (KE 351).

kelinşek: 30- 40 yaş aralığındaki kadınlar (KE 351).

kök saçal: Sakalına ak düşmeye başlayan orta yaştaki adam (KDMES 274).

kulın müşesi buzılmağan: Kız gibi gencecik (KDMES 274).

orta buwın: Orta yaşlardaki nesil (KDMES 275).

orta jas: 1.Gençlik ve ihtiyarlık dönemlerinin arasındaki çağ (KDMES 274) 2. İhtiyar olmayan, 50 yaş üstündeki kişi (KDMES 275).

sarı karın: Yaşı gelmiş, orta yaştaki kadın (KDMES 275).

sarı kidir äyel: 50-60 yaş aralığındaki kadın (KE 351).

5. İhtiyarlık Dönemi İçin Kullanılan Terimler

abışka -abışka: bk. şal (KE 13).

ağa buwin: Büyükler, örnek olan kuşak (KTTTS 24).

aja: Çok değerli, sözü geçen adam, aksakal (KE 15).

aķburım: 70-80 yaş arasındaki kadınlara verilen ad (KE 351).

aķsakal: 1.70-80 yaş arasındaki erkeğe verilen ad (KDMES 273). 2. Aksakal, yaşlı, ihtiyar; bir toplumun ileri gelen ve sözü dinlenen şahsiyeti; yaşı büyük kimse, saygıdeğer kimse (KDMES 276).

aķ ürpek ana: 80-90 yaş arasındaki kadınlara verilen ad (KE 351).

aķ ürpek şal: 80-90 yaş arasındaki erkeklere verilen ad (KE 351).

argı ata: Dedenin babası (KDMES 277).

arsan: bk. kări (KE 31).

ata – baba: bk.äke- baba (KDMES 277).

äke- baba: Ecdat, dedeler (KTTTS 64).

äje- eje: 1. Babanın annesi, babaanne 2. Torunların ya da torun yaşında olanların kadınlara saygı amacıyla kullandığı hürmet bildiren söz (KDMES 277).

baba: 1. Ata, dede, eski atalar. 2. Büyüklere saygı ifadesi için kullanılır (KTTTS 71).3.Dedenin babası, ata (KE 43). 4. 100 yaş üzerindeki erkeklere verilen ad (KE 351).

babaķ: bk. baba (KE 43).

babay: 1. ‘Baba’ sözcüğünün saygıyla söylenilmesi. 2. İhtiyar erkek (KSMES 278).

bergi ata: Babanın babası, dede (KDMES 277).

dada: Ata, dede, baba (KE 72).

ebe: İhtiyar kadın, büyük anne, nine, ebe (KE 81; KDMES 273).

ebey: Yaşlı kadın (KE 81).

egde – egdi: Yaşı ilerlemiş kişi, yaşlı, ihtiyar (KDMES 273; KTTTS 135).

jasagan: bk. kări, jasmıs (KE 94).

jasmıs: Orta yaşı geçmiş, yaşı ilerlemiş kişi (KDMES 274)

jasulı: Yaşı büyük erkeklere baktırmak için kullanılan hitap söz (KE 95).

ķaksa: bk. mosķal (KDMES 274).

ķakşal: Orta yaşın üstünde olan kimse; yaşlanmaya başlayan kişi (KDMES 274).

ķara kempir: 60-70 yaş aralığındaki kadınlara verilen ad (KE 351).

karasağal: 60-70 yaş aralığındaki erkeğe verilen ad (KDMES 274; KE 140).

karıya: İhtiyar, yaşlı; görmüş geçirmiş, çok yaşayan kimse (KTTTS 295; KE 141).

käri - kırtan: İhtiyarlar, yaşlı kimseler (KTTTS 221).

käri: Yaşlı, ihtiyar (KTTTS 221).

karık: bk. käri, karıya (KE 142).

kart: bk. karıya (KTTTS 296).

kartamıs: bk. käri (KDMES 274).

kartan: İhtiyar, yaşlı (KDMES 274).

kekse: 1. Yaşlı, yaşlanmış (KTTTS 225). 2. Orta yaşı geçen kişi (KDMES 274).

kempir: Kocakarı, yaşlı kadın (KSMES 282; KE 116).

kempes: bk. kempir (KSMES 281).

kempirlew: Orta yaş üstü, yaşlıca bayanlar (KTTTS 228).

keywana: 1. Yaşlı kadın; iyi niyetli yaşlı kadın (KDMES 274). 2. 100 yaş üzeri kadınlara verilen ad (KE 351).

mamay, mamağ: Büyük nine (KE 167).

moja: Çok ihtiyar, kocamış, moruk (KTTTS 382).

momay: bk. mamay, keywana (KE 178).

mosğal: Orta yaşı geçmiş kimse (KDMES 275).

öreken: bk. kart, karıya (KE 197).

sasay: bk. käri (KE 216).

selkildek kempir: 90-100 yaş arasındaki kadınlara verilen ad (KE 351).

selkildek şal: 90-100 yaş arasındaki erkeklere verilen ad (KE 351).

şal: 1. İhtiyar, yaşlı adam (KTTTS 624). 2. Yaşı sekseni geçen erkek (KDMES 274).

şeşe: Yaşlı kadınlara saygılı bir seslenme sözü olarak kullanılan ifade, ana (KTTTS 639).

şeşeke: bk. şeşe (KDMES 286).

6. Akran Olma Durumuna Göre Kullanılan Terimler

egiz: Bir anneden birlikte doğan çocuklar, ikiz (KE 82).

jaıtı: Yaşıt, akran (KTTTS 167).

kırbı- kırdas: Yaşıt, akran kimseler (KTTTS 337).

kırbı: Aynı yaşta olan kişiler, yaştaş (KTTTS 337).

kırbılas: Yaşıt, emsal, yaştaş (KTTTS 337).

kırdas: Akran, yaşıt (KTTTS 338). Aynı yılda doğan arkadaşlar (KSMES 284).

kırı: bk. kırbı, kırdas (KE 156).

ökşeles: Yaşıt, emsal (KDMES 275).

saylawıt: Aynı yaşta olan gençler (KE 209).

tete: 1. Aralarında bir iki yaş farkı olan kardeşlerden her biri. 2. Akran, yaşıtlı (KTTTS 536). Birbirlerinin arasında başka kardeş olmayan çocuklar, artarda doğan çocuklar birbirlerine karşı bu adı alır (KDMES 285).

teteles: bk. tete (KTTTS 536).

tüydey kurdas: 1. Aynı yaşta olan kimseler (KTTTS 560). 2. Aynı ayda doğan arkadaşlar (KSMES 284).

7. Kişinin Yaşının Diğerine Göre Büyük ya da Küçük Olduğunu Belirten Terimler

ağa: 1. Erkek akrabalarından yaşça büyük olanı 2. Yaşça büyük erkek kardeş (KTTTS 24; KDMES 276).

ağalı - inili: Büyüklü küçüklü erkek kardeşler; abi kardeş (KTTTS 25; KDMES 276).

ağalık: Yaşça büyüklük (KTTTS 25).

apa: Abla, yakın akrabalar arasında yaşı büyük olan hanım (KTTTS 47).

apalı – siñlili: 1. Büyüklü küçüklü kız kardeşler 2. Yakın akrabalarından büyük ve küçük kızlar 3. Abla kızkardeş (KTTTS 47; KDMES 276).

äpke: 1. Yaşı büyük olan kız kardeş, abla. 2. Yaşı kendinden büyük olan kişilere hitap sözü (KSMES 278).

äpşe: bk. äpke (KE 41).

apke: bk. äpke (KDMES 276).

aptay: bk. apa, äpke (KE 29).

ini: 1. Küçük erkek kardeş. (KTTTS 671). Yaşça küçük olan erkekler için hitap sözü (KDMES 286).

jasañ: Daha genç, genççe (KTTTS 166).

jasırağ: Yaşça küçük (KTTTS 167).

jastaw: Daha genç, yaşça küçük (KTTTS 167).

karındas: 1. Ağabeyi için küçük kız kardeş. Kazak Türkçesinde bu terimi erkekler kendilerinden küçük kız kardeşleri için kullanırlar, ablalar ise kız kardeşleri için *siñli* terimini kullanırlar. 2. Yaşça büyük erkeklerin bayanlara kullandıkları hitap, bacı (KTTTS 297).

siñli: 1. Ablası için küçük kız kardeş (KTTTS 508). 2. Birbirine yakın olan kadınlardan yaşı büyük olanın küçüğüne hitap şekli (KSMES 285).

täte: 1. Aynı evin yaşı büyük kızı, abla. 2. Kardeş olmayan ama saygı gösterilen yaşı büyük kadınlara söylenen söz; abla, teyze (KSMES 285).

8. Kişinin İlk ya da Son Doğan Evlât Olduğunu Belirten Terimler

kenje: En küçük çocuk; en son doğan çocuk (KTTTS 229; KDMES 274).

kenjelik : En son doğan çocuk olma, evin en küçüğü olma (KTTTS 229; KSMES 281).

kişi: Ailenin en küçüğü, sonuncusu (KTTTS 265; KSMES 282).

süt kenje: En son doğan çocuk (KSMES 281).

tuñğış bala: ilk evlât (KDMES 275).

tuñğış: İlk, birinci (evlât) (KDMES 275).

Sonuç

Kazak Türkçesinde insanların yaş dönemlerini ifade eden çeşitli terimlerin kullanıldığı görülmüş ve bu terimler bebeklik, çocukluk, gençlik, orta yaş ve ihtiyarlık gibi çeşitli başlıklar altında sınıflandırılmıştır. Ayrıca aynı yaşıt olma, akran olma anlamlarına gelen terimlere; kişilerin yaş olarak birbirinden büyük ya da küçük olduğunu ifade eden terimlere ve ailenin büyüğü ya da küçüğü olma anlamlarındaki terimlere de rastlanmıştır.

Kazak Türklerinde insanların yaş aralıklarına bağlı olarak çeşitli terimlerin kullanıldığı görülmüştür. Bu terimler bazen yaş aralığındaki kişinin cinsiyetini de belirtmektedir. Mesela 70-80 yaş aralığı için *aķburım* (kadınlar için) ve *aķsaķal* (erkekler için) terimleri kullanılmaktadır.

12 hayvanlı takvimin kullanılmış olmasından dolayı Kazak Türkçesi söz varlığında çeşitli terimlerin yer aldığı görülmüştür. Her 12 yıldan sonraki yaşa, müşel yaş denilmiş ve Kazaklarda her müşel yaşın temsil ettiği bir anlamın olduğu görülmüştür (109. yaş dördüncü kuşaktan torunu sevme yaşı).

Elde edilen söz varlığı arasında özellikle bebekler ve çocuklar için çeşitli hayvan adlarının kullanıldığı görülmüştür (ködek, kozı, büldırşın, balapan, kulın gibi). Söz varlığında geçen bu hayvan adları yavru olma özelliğini taşıyan adlandırmalardır. Bu noktadan hareketle Kazak Türkleri için hayvanların, insanlarla ilgili yaş durumlarının ifade edilmesinde yer verilecek kadar büyük bir önemi olduğu görülebilmektedir. Hayvanlara verilen önem 12 hayvanlı Türk takviminde çeşitli hayvan adlarının geçiyor olmasıyla da görülmektedir.

Kazak Türkçesinde yaş durumuna göre insanlar için kullanılan terimlerin bazıları aynı kavramı karşılayan farklı terimler iken bazıları ise birden fazla kavramı kapsayabilmektedir. Mesela *jas öspirim* terimi hem 10-15 yaş aralığındaki çocuklar için hem de yeni nesil anlamında gençler için kullanılabilir.

Çalışmada tespiti yapılan söz varlığının tamamı sadece belirli yaş aralıklarını temsil etmemektedir. İnsanların belirli yaş dönemlerini ve bu dönemlerdeki kişilerin cinsiyetlerini de ifade etmektedir.

Kazak Türkçesinde yaş durumuna göre insanlar için kullanılan terimlerin bazılarının yabancı kökenli sözcükler (zada, perzent gibi) olduğu görülmekle birlikte söz varlığının büyük çoğunluğu Kazak Türkçesi kökenli sözcüklerden oluşmaktadır.

KISALTMALAR

bk. bakın

KE	Kazak Esimleri
KTS	Kazak Tilinin Sözdigi
KSMES	Kazak Dastürli Madeniyetinin Entsiklopediyalık Sözdigi
KTTTS	Kazak Türkçesi Türkiye Türkçesi Sözlüğü

KAYNAKÇA

- BİRAY, N. (2009). “On iki Hayvanlı Türk Takvimi- Zamana ve İnsana Hükmetmek.” *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Prof. Dr. Hüseyin Ayan Özel Sayısı, 671-683.
- JANUZAKOV, T. (1999). *Kazak Tilinin Sözdigi*. Almatı: Dayk-Press baspası.
- KAPLANKIRAN, D. (2017). “Kazak Türkçesinde Kullanılan Akrabalık ve Yakınlık Terimleri.” *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim dergisi (TEKE)*. S. 6/2. s. 847-864.
- KAPLANKIRAN, D., KAPLANKIRAN, İ. (2017). “Kazak Türkçesinde Geçen Kuş Adları ve Onların Sistematiği Üzerine.” *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, ISSN: 1308-2140, (Prof. Dr. Tahsin Aktaş Armağanı) Volume 12/5 s.217-250.
- KARAMAN, M. (2014). “Kazak Dilinde Terim Yapma Prensipleri Üzerine.” *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, C:3, S:4, s. 696-717.
- KOÇ, K., BAYNİYAZOV, A., BAŞKAPAN, V. (2003). *Kazak Türkçesi Türkiye Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Akçağ.
- KURALULI, A. (1997). *Kazak Dastürli Madeniyetinin Entsiklopediyalık Sözdigi*. Almatı: Sözdik- Slovar Baspası.
- PİLAV, S. (2008). “Terim Sorunu ve Eğitim Öğretimde Terimlerin Yeri ve Önemi.” *Kastamonu Eğitim Dergisi*. C:16. No:1 Mart. s.267-276.
- SMAGULOV, A. (2013). *Kazak Esimleri Entsiklopediyalık Anıktamalık*. Almatı: Atamura.
- ZÜLFİKAR, H. (1991). *Terim Yapma Sorunları ve Terim Yapma Yolları*, TDK yay., Ankara.